

SZ. NAGY GÁBOR

KÖNYVBEGYŰJTÉS 1945-BEN*

This essay is about the gathering of journals with the tags of fascist, anti-democrat and anti-Soviet and the debates girt with it, which was caused after the armistice agreement of 20th January, 1945. After this agreement the Provisional National Government defined the gathering and surrender engagement in two regulations, for both institutions as well as individuals. The first wave of the actual collection, however, began only late spring and summer of 1945, with great press attention. The collection came to a halt because of the upcoming election, since neither the government nor the Allied Control Commission has forced the continuation of it, until the election did not run its course. The study shows this period of few months with the use and help of archival and library resources.

A történelem során többször volt példa arra, hogy a regnáló hatalom által károsnak vélt dokumentumok terjesztését minden eszközzel igyekeztek meggátolni, és ezzel megpróbálták felügyeletük alá vonni a megszerezhető tudást. Az első könyvindexeket (*Index librorum prohibitorum*) a katolikus egyház adta ki a 16. században. Ezekben tételesen felsorolták azokat a műveket, amelyek „károsak” lehetnek.¹ A 20. században egyre több esetben fordult elő, hogy a világi hatalom birtokosai is éltek ezzel a lehetőséggel. Úgy gondolták ugyanis, hogy a könyvek az értő olvasó kezében olyan információkat hordozhatnak, amelyek az uralmon lévők számára valós veszélyt jelentenek.

Magyarországon a német megszállást követően 1944. április 30-án adták ki a 10.800/1944. M. E. számú rendeletet a „magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása” tárgyában.² A rendelet mellékletében felsorolt magyar és külföldi zsidó szerzők műveit a könyvtárakból ki kellett vonni, azokról jegyzéket kellett készíteni, amit Kolozsváry-Borcsa Mihálynak, a sajtóügyek kormánybiztosának be kellett mutatni. A könyveket aztán 1944. június 15-ig össze kellett gyűjteni, majd ezt követően bezúzatni. 1945 február-

---

* A tanulmány megírását az MTA BTK Médiatudományi Munkacsoportja támogatta.

¹ Molnár Antal: A római inkvizíció. In Poór János (SZERK.): *A kora újkor története*. Budapest, 2009, 367. o.

² A m. kir. minisztérium 10.800/1944. M. E. számú rendelete a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1944. április 30.

jában újra terítékre került a könyvek begyűjtése, de ekkor már nem a „zsidó szellemtől” kellett megóvni a magyar olvasókat, hanem éppen azoktól, akik 1944 áprilisában a rendeletet hozták. Tanulmányomban e folyamat első állomását, az 1945 nyarán–őszén lezajlott könyvbegyűjtést mutatom be.³

A rendelet előkészítése

Az 1945. február 9-ei minisztertanácsi ülésen az 1945. január 20-ai fegyverszüneti egyezmény 16. pontja alapján⁴ Valentiny Ágoston igazságügyi miniszter előterjesztést nyújtott be a „fasiszta szellemű sajtótermékek megsemmisítésére”.⁵ Igaz, már az 1944. december 2-án a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjává emelt nyilatkozat is tartalmazta, hogy a „fasiszta, népellenes, német zsoldban álló” szervezetek sajtótermékeit „be kell tiltani”.⁶ Azonban sem ez a program, sem a fegyverszüneti egyezmény 16. pontja nem rendelkezett arról, hogy a múltban megjelent és a fasiszta, valamint nemzetiszocialista eszméket hirdető sajtótermékeket össze kellene gyűjteni majd megsemmisíteni. Való igaz, hogy a fegyverszüneti egyezmény 15. pontja is

3 Az 1945 és 1947 között lezajlott könyvbegyűjtéseknek szerencsére igen nagy irodalma van, noha önálló monográfia még nem született erről. Katsányi Sándor: Indexek, könyvzúzdák, könyvtárosok. Könyvkivonások a Fővárosi Könyvtárban 1945–1950. *Könyvtári Figyelő*, 2004. 3. sz. 512–524. o.; Bánfi Szilvia: Könyvtári dokumentumok az ÁVH „fogságában”. In Monok István (szerk.): *Könyvtárak és a hatalom*. Budapest, 2003, 22–88. o.; Uő: „...a káros sajtótermékeknek a terjesztését megakadályozhassam.” *Könyvtári Figyelő*, 2004. 4. sz. 514–520. o.; Sipos Anna Magdolna: Index librorum prohibitorum a demokratikus Magyarországon. *Könyvtári Figyelő*, 2007. 3. sz. 413–435. o.; Uő: Könyvek kivonásával és megsemmisítésével a politika szolgálatában. Könyvindexek 1949–1950. *Könyvtári Figyelő*, 2007. 4. sz. 684–712. o.; Karvalics László: Könyvbegyűjtés és bezúzás 1946-ban. *Magyar Könyvszemle*, 1993. 4. sz. 404–418. o.; Nagy Gábor: Ítéletek „fasiszta” könyvek miatt. *ArchívNet*, 2010. 4. sz.

http://www.archivnet.hu/hetkoznapok/iteletek_fasiszta_konyvek_miatt.html (A letöltés ideje: 2014. szeptember 22.); Uő: Fasisztának minősített könyvek kivonása a Magyar Országos Levéltár könyvtárából, 1945–1947. *Levéltári Szemle*, 2010. 3. sz. 47–58. o.; Uő: Szovjet könyvrázia a Debreceni Református Kollégium Könyvtárában. 1946. szeptember – Révész Imre püspök küzdelme. *ArchívNet*, 2012. 4. sz. [http://archivnet.hu/politika/szovjet_konyvrazia_a_debreceni_reformatus_konyvtaraban](http://archivnet.hu/politika/szovjet_konyvrazia_a_debreceni_reformatus_kollegium_konyvtaraban) (A letöltés ideje: 2014. szeptember 22.)

4 Az egyezmény kimondta, hogy „*Időszakos vagy egyéb irodalmi termékek kiadása, behozatala és terjesztése Magyarországon, színelőadások rendezése, mozgóképek bemutatása, a rádióállomások, a posta, a távíró, a távbeszélő működése, a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnoksággal való megegyezés alapján történik.*” Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 525/1945. M. E. számú rendelete a fegyverszüneti egyezmény kihirdetése tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. március 17.

5 Szűcs László (szerk.): *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1944. december 23 – 1945. november 15.* B. kötet. Budapest, 1997 /A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok, 28./, 191. o.

6 Horváth Julianna et al. (szerk.): *Pártközi értekezletek, 1944–1948: politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció.* Budapest, 2003, 4. o.

tartalmazta azt a kitétel, miszerint „Magyarország kormánya kötelezi magát, hogy haladéktalanul feloszlattja a Magyarország területén működő összes Hitler-érzelmű vagy más politikai, félig katonai és egyéb politikai szervezeteket, amelyek az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát folytattak, és a jövőben sem tűri meg ilyen szervezetek felállítását”,⁷ de itt sem volt szó a begyűjtésről. Mindezt a minisztertanács is érzékelte, hiszen a rendelettervezet elfogadása mellett azt is kinyilvánította, hogy „a fegyverszüneti szerződés hivatkozott pontja sem írja ránk kényszerítőleg [!] az ilyen rendelkezés kibocsátását.” Látható tehát, hogy a kormány saját hatáskörében döntött a fasiszta szelleműnek bélyegzett könyvek begyűjtéséről. Nagy Imre egyetértett a rendelettervezettel, de ő a magánszemélyeknél fellelhető kiadványokra is kiterjesztette volna a beszolgáltatási kötelezettséget. Miklós Béla maga is egyetértett egy ilyen lépés megtételével, de ahhoz ragaszkodott, hogy ehhez „pontosan meg kell adni azoknak a könyveknek a listáját, amelyeknek beszolgáltatását kötelezővé teszik”. Vásáry István ezzel szemben arra hívta fel minisztertársai figyelmét, hogy ebben az esetben több olyan feljelentés is érkezne, amelyeknek semmi valóságalapja nincs, csak a másik elleni rosszindulat táplálná, és ez „az amúgy is megviselt idegzetű lakosságot újabb zaklatásnak tenné ki”. Teleki Géza gróf pedig a tankönyvek alapos átvizsgálásának a szükségességére hívta fel a minisztertanács figyelmét.⁸

Néhány héttel később, február 26-án hatályba is lépett az 530/1945. M. E. számú rendelet.⁹ Ez konkrétan meghatározta, hogy mely kiadványokat kell megsemmisíteni. Így nem csak a fasiszta (vagy nemzetiszocialista) szellemiségű, hanem az „antidemokratikus és szovjetellenes” könyveket is kötelező jelleggel be kellett szolgáltatni. Ugyanakkor pontosan megjelölte, kik esnek a beszolgáltatás hatálya alá: „a könyvnyomdák, könyvkiadó vállalatok, könyvkereskedők, köz- és kölcsönkönyvtárak, iskolai könyvtárak, valamint magánszemélyek”. A megjelölt kiadványok újranyomása, kiadása, behozatala is tilos volt. A rendelet hatályba lépésétől számított 15 napon belül be kellett szolgáltatni és a kijelölt helyre kellett szállítani őket. Az így összegyűjtött sajtótermékeket zúzómalomba kellett vinni, hogy a papírt újra hasznosítsák. A rendelet szabályozta a begyűjtést megtagadókkal szembeni hatósági eljárást is.

A jogszabály azonban hiába lépett hatályba február 26-án, nyomtatva csak

---

⁷ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 525/1945. M. E. számú rendelete a fegyverszüneti egyezmény kihirdetése tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. március 17.

⁸ Szűcs: i. m. 191. o.

⁹ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. *Magyar Közlöny*, 1945. március 17.

március 17-én, tehát jóval a 15 napos határidő lejárta után jelent meg. Nem csoda, hogy igazából semmi sem történt a végrehajtással kapcsolatban.¹⁰

A Budapesti Nemzeti Bizottság április 11-ei ülésén Supka Géza, a Magyar Nemzeti Múzeum elnöke a jelenlévők elé terjesztette az Országos Széchényi Könyvtár igazgatójának hozzá intézett kérését,¹¹ miszerint az 530/1945. számú miniszterelnöki rendeletben meg nem nevezett gyűjtőhely¹² „az Országos Széchényi Könyvtár legyen, ahol a tilalmas anyagból 1-1 példányt zárt kezelésben megőriznek”. Gerő Ernő a rendelettel kapcsolatban mindössze annyit jegyzett meg, hogy „nem is hajtják végre”. A Budapesti Nemzeti Bizottság azonban jóváhagyta Supka kérését, és felhívást intézett a kormányhoz, hogy a rendeletet az itt elfogadott módon változtassák meg.¹³ Április 13-án a Budapesti Nemzeti Bizottság értesítette Miklós Béla miniszterelnököt, hogy az április 11-én hozott határozatuk értelmében „másítsa meg az 530/1943. [helyesen: 530/1945. – Sz. N. G.] számú rendeletét oly értelemben, hogy a tilalmazott anyag gyűjtőhelye az egész ország számára az Országos Széchényi Könyvtár legyen. Ugyancsak itt történjék a megsemmisítése azzal az engedménnyel, hogy a megsemmisítendő anyagból egy-egy példányt az Országos Széchényi Könyvtár megőrizhessen, természetesen zárt anyagként.” Április 19-én a Miniszterelnökség átiratot intézett Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy a Budapesti Nemzeti Bizottság április 13-i felterjesztését vizsgálja meg, és a megoldási lehetőségekről a Miniszterelnökséget és a Budapesti Nemzeti Bizottságot is értesítse. Ugyanezen a napon a Miniszterelnökség értesítette a Budapesti Nemzeti Bizottságot, hogy az ügyet intézkedés végett átadta a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak, amely értesíteni fogja őket a döntésről.¹⁴

Április 26-án megjelent az 1330/1945. M. E. sz. rendelet.¹⁵ Ez első ízben tett említést a későbbiekben felállítandó bizottságról, amelynek feladata a tiltott kiadványok jegyzékbe foglalása volt. Kimondta még, hogy a beszolgáltatott könyvekből két-két példányt meg kell őrizni, valamint felkérte az ország lakosságát, hogy legyenek az Ideiglenes Nemzeti Kormány partnerei, és segít-

¹⁰ Az Országos Levéltár 1945. március 9-én kapott az I. kerületi elöljáróságtól egy levelet a beszolgáltatással kapcsolatban, de egy levélváltáson túl több nem történt. Lásd Nagy: *Fasisztának minősített könyvek...* 47–48., 53–54. o.

¹¹ Bánfi: *Könyvtári dokumentumok...* 43–44. o.

¹² Supka az 1. §-ra utalt beszédében, valójában a 4. §-ról volt szó.

¹³ Gáspár Ferenc – Halasi László (szerk.): *A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei, 1945–1946.* Budapest, 1975 /Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai, 7/., 89. o.

¹⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) Miniszterelnökség iratai. Általános iratok (a továbbiakban: XIX-A-1-j) XXI-1002/1945.

¹⁵ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1330/1945. M. E. számú rendelete az 530/1945. M. E. rendelet végrehajtása tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. május 1. 19. o.

sék őket ebben a munkában. Április 28-án Faust Imre vezetésével megalakult a Fasiszta Sajtótermékek Jegyzékét Összeállító Bizottság (a továbbiakban: Bizottság), amely négy kötetben összeállította *A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek jegyzékét* (a továbbiakban: Jegyzék).¹⁶

Az 1330/1945. M. E. sz. rendelet kiadásával egy napon, április 26-án Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke a Nemzetgyűlés Könyvtárának kiadott rendeletét küldte el Miklós Béla miniszterelnökhöz. Zsedényi szerint erre a rendeletre azért volt szükség, mert nemzeti érdek, hogy a parlamenti könyvtárból, mely az ország politikai központi könyvtára, és így teljes körűen gyűjti a politikai irodalmat, az indexre tett könyvek se hiányozzanak. Bár a Nemzetgyűlés Könyvtára közkönyvtár, mégsem vonható a többi könyvtárral egy szabályozás alá, hiszen nem nyilvános intézmény. A Nemzetgyűlés Könyvtára a mindenkori elnök és a törvényhozás tagjaiból alakult könyvtári bizottság felügyelete mellett működik, és jobbára csak a törvényhozás tagjai számára használható. Egyes esetekben ugyan lehetőség van a nem törvényhozási tagok számára is, hogy használják a könyvtárat, azonban ezt a jogot a Parlament bármikor megvonhatja vagy korlátozhatja. A rendelet értelmében az oda szállított tiltott könyvek csak a felsorolt személyek számára lesznek olvashatóak a könyvtár azon helyiségeiben, ahol állandó felügyelet és ellenőrzés van. A Miniszterelnökség május 2-án jóváhagyta a rendeletet azzal, hogy „*lássá valamennyi miniszterelnökségi tisztviselő és beosztott*”.¹⁷

A Miniszterelnökség ugyan elkezdte a munkát az indexre tett könyvekkel kapcsolatban, és május közepétől folyamatosan adta közre a tiltott kiadványok jegyzékét a napilapokban,¹⁸ de a begyűjtés még nem kezdődött meg. A *Szabadság* június 7-ei száma szövege is tette, hogy hiába a jegyzékek összeállítása, eddig semmi nem történt e téren.¹⁹

Az első begyűjtési roham 1945. június–júliusban

1945. június 9-én a Miniszterelnökség felhívta a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánya figyelmét arra, hogy az 530/1945. és 1330/1945. M. E. sz. rendeletek, továbbá Budapest főpolgármesterének 350.884/1945. IV. sz. határozata alapján beszolgáltatott és elkobzott műveket, sajtótermékeket az

---

¹⁶ *A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke*. 1–4. kötet. Budapest, 1945–1946.

¹⁷ MNL OL XIX-A-1-j-XXI-1525/1945.

¹⁸ Közzétették a fasiszta és szovjetellenes könyvek első jegyzékét. *Szabadság*, május 16.; A fasiszta könyvek újabb jegyzéke. *Szabadság*, május 23.; A fasiszta irányú könyvek újabb jegyzéke. *Szabadság*, 1945. június 7.

¹⁹ Gábor Andor: Meddig piszmozunk még...? *Szabadság*, 1945. június 7.

előírt gyűjtőhelyről a politikai letartóztatottak segítségével szállítsák át a csepei Neményi-papírgyárba.²⁰

A Fővárosi Könyvtárban, a begyűjtéssel megbízott leadóhelyen azonban nem nagyon gyűltek a könyvek. A könyvtár június elejéig mintegy 30–40 ezer kötetet gyűjtött össze, ezeket főleg a könyvkiadók, könyvkereskedők adták le. A magánszemélyek, bár ők is szerepeltek a rendeletben, nem igazán vitték be a könyveket.²¹

Végül azonban a baloldali pártok prominensei megunták a kormány és a Belügyminisztérium tehetetlenségét, és a június 27-ei Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén Szakasits Árpád felhívást intézett „a budapesti kerületi, valamint vidéki nemzeti bizottságokhoz, a demokratikus ifjúsági szervezetekhez és a magyar társadalomhoz a fasiszta sajtótermékek megsemmisítése ügyében”. A felhívásban külön kiemelte a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget (MADISZ) és a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalmat (SZIM), mivel e szervezetekre nagyban támaszkodhattak a tiltott kiadványok begyűjtése során. A Budapesti Nemzeti Bizottság azt kérte, hogy brigádokat állítva vizsgálják meg a köz- és magánkönyvtárakat, és a tiltott kiadványokat őrzők neveit terjesszék a Budapesti Nemzeti Bizottság elé, hiszen azok rejtegetése büntetőjogi felelősségre vonással jár.²²

A Budapesti Nemzeti Bizottság határozata után az eddig csak csendben „csordogáló” begyűjtés hirtelen új lendületet kapott. Valentiny Ágoston igazságügyi miniszter utasította a hatóságokat: az 530/1945. M. E. számú rendeletet haladéktalanul hajtassák végre, és felhívta a népügyészségek figyelmét, hogy az indexen szereplő könyvek rejtegetői ellen a legerélyesebben lépjenek fel.²³ Július elején Vas Zoltán, Budapest polgármestere rendeletben adott utasítást a jegyzékben szereplő könyvek összegyűjtésére és a Fővárosi Könyvtárba való elszállításukra. A rendelet értelmében három nap állt rendelkezésre a beszolgáltatásra, a határidőt a rendőrség is ellenőrizte. Vas felhívta a lakosság figyelmét arra is, hogy a beszolgáltatást elmulasztók Népbíróság elé kerülnek, és tettükért akár hathónapnyi börtönbüntetés is kaphatnak.²⁴ Július 3-án a begyűjtés is megkezdődött. Az első két napon a Budapesti Főkapitányság Politikai Osztálya a kerületi kapitányságokkal együtt kezdte meg a razziákat, és ezek több mint 350 helyen eredményesen zárultak.²⁵

20 MNL OL XIX-A-1-j-V-3007/1945.

21 Hogyan folyik a fasiszta könyvek beszolgáltatása. *Szabadság*, 1945. június 12.

22 Gáspár – Halasi: i. m. 183. o.; Szalai Sándor: Az ifjúság takarít. *Népszava*, 1945. június 29.

23 Zúzómalomba szállítják a fasiszta sajtótermékeket. *Népszava*, 1945. június 29.

24 Három napon belül be kell szolgáltatni minden fasiszta sajtóterméket. *Szabadság*, 1945. július 7.

25 Kétnapos razzia fasiszta könyvek után. *Népszava*, 1945. július 6.

A begyűjtés azonban amilyen gyorsan és lendületesen megindult, olyan gyorsan véget is ért. A kormány és a belügyi szervek elégségesnek érezték az elért eredményeket, és nem igazán erőltették tovább a begyűjtést. Igaz ugyan, hogy a határidőket május 30-a óta folyamatosan tolták, de végül augusztus 4-ét jelölték ki utolsó időpontként, amíg a beszolgáltatásra kötelezett kiadványokat le lehetett adni.²⁶

A június végi, július eleji razziák eredményeiről több jelentés is beszámolt, de az adatok csak lassan érkeztek.

1945. július 24-én Balogh István miniszterelnökségi államtitkár a Szövetséges Ellenőrző Bizottság számára összefoglalta az 530/1945. M. E. számú rendelet kiadása óta történeteket. Előadta: a rendelet kiadása után a Miniszterelnökség felhívta a főispánok és a polgármesterek figyelmét arra, hogy a fasiszta, antidemokratikus és szovjetellenes sajtótermékeket gyűjtsék össze, és további intézkedésig tárolják is azokat. A felhívás után a Miniszterelnökség jelentést kért az addig végzett begyűjtésről, de a kérés eredménytelen volt. Ezért a Miniszterelnökség Erdei Ferenc belügyminiszterhez fordult, hogy mint a főispánok és polgármesterek feletti hatóság, ő maga kérje be a jelentéseket és ellenőrizze a rendelet végrehajtását. Ezután a Miniszterelnökség a beérkezett jelentések átadására kérte a belügyminisztert, hogy azokat tovább küldhesse a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak.²⁷ Azonban 1945 júniusáig csak a budapesti rendőrség kimutatásai érkeztek meg Erdeihez, aki ezt követően megsűrgette a vidéki hatóságokat.²⁸

Augusztus elején már jóval több adatot sikerült beszerezni, a begyűjtés sikeresnek bizonyult. Hiszen csak a Fővárosi Könyvtárba 36 094 kötetet, míg a fiókkönyvtáraiba további 14 090 kötetet szállítottak be. Ezen kívül a Bazilika pincéjében 17 272 kötetet és 2250 kg folyóiratot helyeztek el. Ebből az orosz katonai teherautók a csepeli Neményi-papírgyár zúzdájába 10 840 kilogrammot szállítottak el. Mindezek mellett elszállításra várt még a Fővárosi Könyvtár Központjából 2356 kötet és a fiókkönyvtárakból még 13 790 kötet. Ezek elszállítása a zúzomalomba a jelentés elkészítésekor folyamatban volt. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztálya által június végén és július elején rendezett fővárosi razziák eredménye ugyancsak rendelkezésre állt. Az adatok szerint 634 helyen tartottak razziát a rendőrség tag-

---

²⁶ Szombaton lejár a fasiszta sajtótermékek beszolgáltatásának határideje. *Szabadság*, 1945. augusztus 3.

²⁷ Az aktához eredetileg csatolva volt a budapesti rendőrség jelentése, amelyet azonban nem találtunk.

²⁸ MNL OL XIX-A-1-j-XXI-5350/1945.; Erélyes intézkedés a fasiszta sajtótermékek összeszedéséről. *Szabadság*, 1945. június 21.; Továbbra is lassú... *Népszava*, 1945. június 21.

jai, és összesen 6404 darab sajtóterméket foglaltak le. A tiltott kiadványok rejtegetése miatt 63 vállalat, illetve magánszemély ellen indult kihágási eljárás. Ebből 52 vállalat, kereskedő és magánszemély ügye került a Népbíróóság elé. A vidéki begyűjtés során összesen 11 053 kötetet és 15 242 kilogramm újságot gyűjtöttek be a hatóságok.

Vas Zoltán, Budapest polgármestere a köz- és magánkönyvtárak mellett elrendelte a székesfővárosi iskolák könyvtáraiban található könyvek összegyűjtését is. A rendelet hatására július 26-ig 187 fővárosi tanintézet könyvtárából 2532 darab könyvet szolgáltatottak be a Fővárosi Könyvtár fiókjaiba. A Miniszterelnökség felszólította az Elhagyott Javak Kormánybiztosa nyomozóosztályát is, hogy a tiltott könyveket haladéktalanul gyűjtsék össze. A begyűjtés eredménye 1400 darab könyv, 3000 darab brosúra, 39 darab folyóirat és 16 kötet újság volt.

A tiltott kiadványok begyűjtésére indult kampány eredménye augusztus elejéig végül is 91 900 darab könyv és 17 492 kilogramm sajtótermék összegyűjtése volt.

Bár a számok igen magasak voltak, a Miniszterelnökség is érezte, hogy ezt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nem nagyon fogja sikerként értékelni. Ezért mintegy mentegetőzve, de az eredményeket jónak értékelve, a következő gondolatokkal zárta a beszámolót. *„Ha figyelembe vesszük, hogy az ostrom alatt számos lakás megsemmisült, és hogy a pincékben meghúzódó lakosság a keze ügyébe akadt könyvekkel, stb. fűtött, és végül, hogy az ostrom után éppen a nyilasok voltak azok, akik elégettek minden terhelő bizonyítékot, – az eredmény olyannak látszik, mely teljes sikerrel kecsegtet. Természetesen a kormány a maga részéről az akciót nem tekinti lezártnak, mert annak ellenőrzése állandósul. Ezenkívül különösen a Nemzeti Bizottságok, valamint a pártok útján és a demokratikus ifjúsági szervezetek bevonásával olyan társadalmi akciót is kezdeményezünk, mely ebben a kérdésben tiszta helyzetet teremt úgy, hogy az akció végeztével a kormány jelentheti majd, hogy a fegyverszüneti egyezmény 16. §-ában előírt kötelezettségeknek eleget tett.”*²⁹

A második begyűjtési hullám 1945 augusztusában

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány jól gondolta, hogy védekeznie kell a szerény eredmények miatt. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság ugyanis valóban nem volt elégedett, ezért augusztusban egy újabb, a júniusi-júliusi begyűjtésnél átfogóbb és eredményesebb begyűjtést követelt a magyar kormánytól. Ez

---

²⁹ MNL OL XIX-A-1-j-XXI-11710/1945.

a második, augusztus 7. és 22. közötti hullám már jóval eredményesebbnek bizonyult.

Budapesten a legnagyobb könyvbegyűjtési rohamot a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya augusztus 11–12-én tartotta, amelynek eredményéről Sólyom László főkapitány számolt be Erdei Ferenc belügyminiszternek. Erdei augusztus 6-án rádión adott utasításában augusztus 9-ig újabb határidőt adott a fentebb említett könyvek és folyóiratok beszolgáltatására Budapest lakosságának. Sólyom azonban úgy látta, hogy ezt a felhívást a főváros lakossága nem „szívlelte meg”. Véleménye szerint a lakosság nem vette igazán komolyan a beszolgáltatást, és teljes közönnyel fogadta az újabb és újabb felhívásokat. Ezért a Politikai Rendőrség bűnügyi detektív csoportokkal karöltve 10-én és 11-én átfogó razziaát tartott a fővárosban. Ennek során összesen 2412 üzlethelyiségben és magánlakáson tartottak ellenőrzést a rendőrség emberei. A razzia során 536 helyen 2896, a beszolgáltatás hatálya alá eső sajtóterméket találtak. A lefoglalt sajtótermékeket a Politikai Rendőrség az illetékes gyűjtőhelyekre szállította, „és a beszolgáltatási jegyzék alapján közigazgatási, valamint bűnvádi kihágási eljárást minden esetben megindította. A Politikai Rendőrség az ilyen irányú razziákat tovább folytatja.”³⁰

A begyűjtés, ahogy azt már fentebb is említettem, egészen augusztus 22-éig tartott. Ennek eredményéről augusztus 24-én számolt be Balogh István a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak. Ez idő alatt összesen 421 861 darab könyvet és 401,84 q folyóiratot, újságot és egyéb kiadványt gyűjtöttek be az ezzel megbízott szervek.³¹

Vegyes sajtótermék (minden valószínűség szerint túlnyomó részt könyv)	63,9 q és 167 310 db
Könyv	2,14 q és 126 244 db
Folyóirat, röplap	335,8 q és 128 307 db
Összesen:	401,81 q és 421 861 db

Mind Sólyom, mind Balogh jelentése hangsúlyozta, hogy a tiltott kiadványok felkutatása és begyűjtése a továbbiakban is folyamatos lesz. Ezért augusztus 30-án a Miniszterelnökségen értekezletet tartottak, amelyen részt

³⁰ MNL OL Belügyminisztérium iratai. Elnöki főosztály XIX-B-1-r 143.175/1945. (3. d.)

³¹ MNL OL XIX-A-1-j-V-6904/1945.

vett Erdei, Balogh, Grigoriev szovjet követségi tanácsos, valamint a minisztériumok küldöttei, a politikai pártok és a Szakszervezeti Tanács képviselői. Az értekezletet Balogh István vezette. Véleménye szerint le kell számolni azzal, hogy a tiltott kiadványokat teljes egészében ki lehet „irtani”, mert az országnak több évtizedre lenne ahhoz szüksége, hogy magához térjen abból a csapásból, amelyet a fasiszta szellemű irodalom métélye okozott. Eddig is folyt a munka és erőt mutattak, de azt nem lehet mondani, hogy a feladatot teljesítették volna. A kormány kiadta a rendeleteket, a rendőrség pedig végrehajtotta azokat. A pártok, az ifjúsági szervezetek és a nemzeti bizottságok is közreműködtek a feladatban. Az eredmény pedig 400 mázsa folyóirat és 400 ezer darab könyv. Azonban tudni kell – hangsúlyozta Balogh –, hogy ezek a számok sem elegendőek, és ennél jóval többet kell produkálni. Ezért még egy rohamot kell indítani, amely végleg kiírja ezt az irodalmat, és utána az energiákat az újjáépítésre kell koncentrálni. A tervek a következő, utolsó nagy roham előtt az alábbiak. 1) Plakátok nyomtatása, amelyeket olyan helyre kell kiakasztani, ahol jól láthatóak (főútvonalak, stb.), és nem csak Budapesten, hanem vidéken is. 2) A Jegyzék első részének elküldése mindenhová. 3) Az elhagyott javak romjai alatt is maradhatnak tiltott kiadványok. Ezeket elő kell ásni, össze kell gyűjteni. Vidéken, falun az ifjúsági tagozatokból csoportokat szervezni, amelyek tagjai szabadidejükben módszeresen átfésülik a romokat, mert „*a hamu alatt a parázs felrobbanhat*”. 4) A Jegyzék további részei is kiadásra kerülnek, ha a megfelelő mennyiségű cím összegyűlt. A Bizottság munkája azonban egyre nehezebb, ezért Balogh azt javasolta, hogy minden beszolgáltatott új címért adjanak 2 kg lisztet vagy valami hasonló ellenszolgáltatást. Fel kell hívni az emberek figyelmét – hangsúlyozta –, hogy az önkéntes beszolgáltatás nem büntetendő. 5) A pártokban és a szakszervezetekben felvilágosító előadásokat kell tartani. 6) Budapesten az ifjúsági szervezetek közös küldöttsége járjon házról házra, és figyelmeztesse a lakosokat, hogy a rendelet hatályban van, és a 24 órán belüli beszolgáltatás nem büntetendő. Balogh szerint ha ez a hat pont megvalósul, akkor már csak ott maradnak könyvek, ahol nem is akarták azokat beszolgáltatni.

Az ezt követő hozzászólásokban a következő lehetőségeket vetették fel.

- 1) A háztömbmegbízottak járják végig a lakásokat bizottság formájában.
- 2) Az orosz katonaság által megszállt iskolákban a magasabb orosz parancsnoksággal lenne célszerű megegyezni.
- 3) A háztömbmegbízottaknak csoportot kell összeállítaniuk, és ebbe a MADISZ-t fogják bevonni.
- 4) Fontos lenne, hogy az ifjúsági tagozatokat politikailag érett vezető irányítsa. A hozzászólások után Balogh kijelentette, hogy az alábbi intézmények tarthatnak meg tiltott kiadványokat a tudományos kutatás céljára: az egyetemek, a Tudományos Akadémia, a Nemzeti Múzeum, a Parlament. Az értekezlet végén döntés

született arról, hogy a jegyzőkönyvet megküldik Vorosilov marsallnak, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökének is.³²

Látható, hogy az értekezleten inkább csak tervezgetés folyt, de a kormány már nem igazán szerette volna felvállalni a további razziákat.

1945. október 1-jén a MADISZ egyik képviselője levélben fordult Balogh Istvánhoz a begyűjtésekkel kapcsolatban. A levél írója örömét fejezte ki, hogy az államtitkár lehetőséget adott az ifjúsági szervezeteknek arra, hogy bekapcsolódjanak a tiltott könyvek begyűjtésébe. E szervezetek ugyanis már hetek óta készen álltak arra, hogy megkezdjék ezt a munkát, viszont – így a levél – az sem tagadható le, hogy a „hosszú huzavona” inkább lankasztotta, mint növelte az ifjúság kedvét. Az ifjúság bekapcsolódása a „reakció elleni” harcban azonban még most is nehézkes, hiszen rengeteg akadály tornyosul előttük, amelyért sem az ifjúsági szövetség, sem a magyar ifjúság nem felelős. Ha Balogh ismerné azokat a nehézségeket, „amit a magyar ifjúság demokratikus átnevelése jelent”, akkor bizonyára értékelné azt a munkát, amelyet az ifjúsági szervezetek végeztek azért, hogy az ifjúságot felkészítsék a könyvbegyűjtésre. Ezért azzal a kéréssel fordultak az államtitkárhoz, hogy a Miniszterelnökség „*készítse elő a talajt a könyvbegyűjtésre*”. Ugyanis hiába van a begyűjtők kezében a Szövetség által kiadott írás, és hiába van a Szövetség kezében a Miniszterelnökség felhatalmazása a begyűjtésre, ha a lakosság, a könyvkereskedők, az intézmények „*nemtörődömséggel fogadják*” a megbízottakat, és „*munkájukat lenézik*”. A civilek szinte házalóként tekintenek rájuk, és fogalmuk sincs arról, hogy „*munkájuk valóban a demokrácia érdekében folyik*”. Kitért arra is, hogy amikor az ifjúságnak a Balogh által is ismert okok miatt nem volt még lehetősége bekapcsolódni a begyűjtésbe, naponta jelentek meg „*hasábos cikkek [...] a könyvbegyűjtés megkezdéséről*”. Az, hogy akkor még nem volt lehetőségük megkezdni a munkát, az nem az ő hibájuk volt. Viszont hiába volt a sajtópropaganda és a felhívások tömege, ha azt tett nem követte, márpedig ez lejáratta az akciót.

A levélíró véleménye szerint csakis az ifjúsági szövetség(ek) munkájának köszönhető, hogy a „*demokratikus sajtó egy részében*” legalább néhány soros kis cikkek jelennek meg a begyűjtésről, azonban ez nem elég. Ezért arra kéri Baloghot, hogy „*indítson a szó szoros értelmében propaganda hadjáratot*”, mégpedig nem csak a sajtó útján, hanem egyrészt plakátokkal, másrészt „*hivatalos felhívásokkal, utasításokkal*” is. Ezek eredménye az lehet, hogy az ifjúság munkáját a tömegek megbecsülik, mégpedig úgy, hogy tudomásul veszik ezt, és „*demokratikus kötelességeiknek*” az ifjúsági szervezet

---

³² MNL OL XIX-A-1-j-XXI-1826/1945.

tagjaival szemben eleget is tesznek. Túrhetetlennek tartják ugyanis azt a helyzetet, hogy a begyűjtésre érkező fiatalokat azzal utasítják el, miszerint a könyveket csak a politikai rendőrség írásos felhatalmazása esetén adják át, mégpedig azért, mert nem biztosak abban, hogy a „gyűjtők *nem reakciós célokra kívánják a könyveket összeszedni*”. Kéri Balogh támogatását és a „szükséges intézkedések megtételét”, már csak azért is, mert azt az államtitkár is elismerte: az ifjúsági szervezetek munkájának köszönhető, hogy a „könyvgyűjtések *terén legalább idáig eljutottunk*”. Az ifjúsági szervezetekről szólva kiemelte, hogy bár több szervezet is elviekben bekapcsolódott a munkába, gyakorlatilag azonban egy részük semmit nem csinált. Ezért ebben az esetben is Baloghot kéri meg arra, hasson oda, hogy a gyűjtés a többi szervezet részéről is meginduljon. A MADISZ ugyanis nem szeretné „monopolizálni” ezt az akciót, hiszen ez az ügy „*valamennyi demokratikus szervezet érdeke*”.³³

A MADISZ felajánlkozása után az államtitkár levelet intézett Vas Zoltán budapesti polgármesterhez, amelyben kifejtette abbéli véleményét, hogy az addigi akciók nem vezettek olyan eredményre, amelyet sikeresnek lehetne értékelni, és az ifjúsági szervezetek sem tudták a munkájukat hatékonyan ellátni, mert a tőlük független körülmények megakadályozták őket ebben. Balogh ezért úgy döntött, hogy „*a könyvek összegyűjtését a küszöbön álló hetekben a legerősebben szorgalmazni kívánom, és szeretném azt, ha demokratikus rohammunkával sikerülne a kérdést megoldani, hogy azután végleg lekerülhessen a napirendről.*” Ezért a MADISZ-szal karöltve egy újabb, immár utolsónak szánt begyűjtés elindítását tervezte a fővárosban, amelyhez azonban a polgármester segítségét és támogatását is kérte.³⁴

Erre az utolsónak szánt nagy rohamra azonban a közelgő budapesti törvényhatósági és nemzetgyűlési választások miatt már nem került sor.

---

³³ MNL OL XIX-A-1-j-XXI-1826/1946.

³⁴ MNL OL XIX-A-1-j-V-9119/1945.